

**ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОТИПРАВНОГО НЕВИГЛАСТВА
(НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ 140 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
«НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ»)**

**TO THE QUESTION OF CRIMINAL UNLAWFUL IGNORANCE
(ON EXAMPLE OF THE ARTICLE 140 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
“IMPROPER PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTY
BY A MEMBER OF MEDICAL OR PHARMACEUTICAL PROFESSION”)**

**Парамонова О.С., к.ю.н.,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького**

Статтю присвячено розгляду кримінального протиправного (злочинного) невігластва як правової категорії через призму неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу України. Прیدілено особливу увагу вивченню наукового доробку щодо сутності злочинного невігластва. Відзначено, що поряд із цим існує високий ступінь невизначеності досліджуваного питання.

У зв'язку з тим, що суб'єктивна сторона злочину за ст. 140 Кримінального кодексу України характеризується необережною формою вини, автор аналізує невігластво в контексті необережності з використанням матеріалів судової практики.

У статті розглянуто співвідношення встановлених кримінальним законом різних видів необережної форми вини з кримінальним протиправним невіглаством, визначено їхні схожі й відмінні ознаки. Зазначено, що подібність невігластва з кримінальною протиправною самовпевненістю полягає в тому, що суб'єкт кримінального правопорушення легковажно виконує роботу, яка вимагає спеціального знання або навичок, усвідомлює, як правило, загальну небезпеку такого роду діяльності, хоча конкретного характеру цієї небезпеки він може й не уявляти. Схожість із кримінальною протиправною недбалістю виявляється в тому, що особа не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння.

Встановлено, що на відміну від самовпевненості в разі прояву невігластва суб'єкт не передбачає можливості настання конкретних суспільно небезпечних наслідків і не розраховує на будь-які конкретні обставини, які цим наслідкам допоможуть запобігти. Розбіжність невігластва з кримінальною караною недбалістю характеризується тим, що особа в разі вчинення некваліфікованих, непрофесійних діянь не могла передбачити суспільно небезпечні наслідки, хоча була зобов'язана це зробити.

Висловлена пропозиція вважати необережність кримінальним протиправним невіглаством у разі, якщо особа легковажно ставилась до виконання покладених на неї професійних обов'язків, не передбачала й не могла передбачити можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була їх передбачити з урахуванням презумпції опанування нею спеціальними знаннями й вміннями.

Ключові слова: медичний або фармацевтичний працівник, медична або фармацевтична діяльність, професійна некомпетентність, необережність, кримінальна правова недбалість, кримінальна правова самовпевненість, кримінальне правове невігластво.

The article is devoted to criminal unlawful ignorance as a legal category through the prism of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker under Article 140 of the Criminal Code of Ukraine. Special attention is paid to the study of important scientific heritage on the criminal ignorance. Despite this, a high level of research uncertainty on the analyzed issue is noted. Due to the fact, that the subjective side of a criminal offence under Article 140 of the Criminal code of Ukraine is characterized by the recklessness form of guilt, the author characterizes ignorance in the context of recklessness, using materials of a court practice.

The article examines the interrelation between the various types of recklessness form of guilt under the criminal law and criminal unlawful ignorance, identifies their similarities and differences. It is mentioned, the similarity of ignorance with criminal unlawful presumption is that the subject of the criminal offense recklessly does his job that requires special knowledge or skills, usually aware of the general danger of this type of activity, although the specific nature of this danger he may not imagine. The similarity with criminal unlawful negligence is reflected in the fact that a person does not anticipate that his/her act may have socially injurious consequences. However, unlike presumption, in the case of ignorance, the subject does not anticipate socially injurious consequences and does not count on any specific circumstances that will help prevent these consequences. The difference between ignorance and criminal negligence is characterized by the fact that a person could not anticipate socially injurious consequences when committing unskilled, unprofessional acts, although he was obliged to do so.

The author suggests to consider negligence as criminal unlawful ignorance if a person was negligent in the performance of his professional duties, did not anticipate and could not anticipate socially injurious consequences of his acts (actions or omissions), although he should have foreseen them taking into account presumption of possession of special knowledge and skills.

Key words: medical or pharmaceutical worker, medical or pharmaceutical activity, professional incompetence, recklessness, criminal legal negligence, criminal legal presumption, criminal legal ignorance.

Сучасна кримінально-правова наука України характеризується активним пошуком моделі протидії злочинам у сфері професійної діяльності. Це пов'язано, зокрема, зі зростанням випадків, «коли за розв'язання тих чи інших питань, виконання завдань беруться люди, які не мають для цього належної підготовки, кваліфікації, знань, умінь і навичок» [1, с. 37], що призводить до заподіяння чи створення загрози заподіяння істотної шкоди правоохоронувальним інтересам. Таке явище в доктрині кримінального права отримало назву «злочинне невігластво», а у світі останніх змін у кримінальному законодавстві його можна визначити як «кримінальне протиправне невігластво».

Значної актуальності вищезазначене набуває під час дослідження кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником». До речі, відповідно до положень ст. 12 КК це кримінальне правопорушення є нетяжким злочином, адже санкцією ст. 140 КК, крім інших альтернативних покарань, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі [2]. Суб'єкти діяння, виявляючи професійну некомпетентність під час виконання своїх службових або функціональних обов'язків, фактично діючи в межах професійного невігластва, здатні заподіяти тяжкі наслідки потерпілому.

Звернення до вивчення невігластва як кримінально-правової категорії не є новим для теорії кримінального права. Дослідження його змісту ґрунтуються на загально-теоретичних положеннях вчення про вину, сформульованих у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Р.В. Вереші, С.В. Гончаренка, М.С. Грінберга, П.С. Дагеля, О.О. Дудорова, В.О. Навроцького, С.І. Нежурбіди, А.І. Парога, М.І. Хавронюка, М.Д. Шаргородського й інших, а також на наукових підходах тих дослідників, які викладали проблеми суб'єктивної сторони злочинів, вчинених у сфері медичної діяльності, а саме Ф.Ю. Бердичевського, І.Г. Вермеля, В.О. Глушкова, М.І. Ковальова, Г.В. Чеботарьової тощо. Водночас погляди на природу явища різні, неоднозначні: від міркувань про осудність невігласа до визначення місця невігластва серед форм вини під час проявів некомпетентної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення.

Мета статті полягає у викладенні як основних наукових позицій щодо розуміння кримінального протиправного невігластва в цілому, так і проблемних питань щодо визначення його змісту, ознак і співвідношення з іншими видами вини в контексті неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Аналіз теоретичних оцінок природи кримінального протиправного невігластва дозволяє виділити такі тенденції щодо його розуміння. Так, у новітніх дослідженнях зазначене явище розглядається «під кутом зору встановлення осудності». Відомий вчений В.О. Навроцький відзначає, що «суть проблеми кримінально-правової оцінки злочинного невігластва полягає у визначенні того, чи є осудною особа, що вчинила діяння, передбачене Кримінальним кодексом України внаслідок невігластва, а якщо так, то чи діє вона за наявності ознак, що відповідають певній формі (умисел чи необережність) і виду (прямий чи непрямий умисел, злочинна самовпевненість чи злочинна недбалість) вини» [1, с. 43]. Водночас автор розуміє, що кримінально-правові особливості злочинного невігластва належать до суб'єктивних ознак посягання, в тому числі йому притаманні риси всіх форм і видів вини, передбачених КК. Думка, що невігластво, «припускаючи незнання певного питання та діяльність в рамках цього незнання, <...> іноді межує з казусом, необережністю, самовпевненістю або непрямим умислом», притаманна й М.С. Грінбергу [3, с. 225]. Вчений пропонує в кримінальному законі виокремити норму про злочинне невігластво такого змісту: «Незнання спеціалістом правил своєї професії, що спричинило нещасні випадки з людьми або інші тяжкі наслідки» [3, с. 229]. І хоч така позиція має право на життя, незрозуміле місце норми в законі.

Втім, панівним залишається погляд на невігластво через призму необережної форми вини. Щоправда, деякі вчені відносять такі дії до злочинної недбалості [4, с. 90]; інші переконують, що є підстави вважати некомпетентну діяльність злочинною самовпевненістю [5, с. 184; 6, с. 204]; треті підкреслюють, що невігластво має схожі ознаки й з недбалістю, і з самовпевненістю, але не є окремим видом необережності [7, с. 259; 8, с. 56]; четверті зазначають, що ця категорія є самостійним видом необережності [9, с. 115; 10, с. 99; 11, с. 97].

Так, різновидом злочинної недбалості називає невігластво С.В. Гончаренко й пише, що у випадках прояву завідомої некомпетентності, навіть діючи в ситуації, обтяженій факторами ризику, особа могла й повинна була передбачати настання шкідливих наслідків [4, с. 90].

Проте О.О. Дудоров і М.І. Хавронюк позначену проблему пропонують «розв'язувати не шляхом вдосконалення законодавчого визначення необережності як форми вини й тим більш відмови від принципу суб'єктивного ставлення у вину, а шляхом відповідної інтерпретації (тлумачення) легальної дефініції самовпевненості як

виду необережності» [6, с. 204]. За судженням науковців, «<...> відповідна особа (невіглас), беручись за виконання певної роботи, не може не передбачати можливість настання суспільно небезпечних наслідків, хай навіть і не зовсім конкретних. <...> особа передбачає абстрактну можливість настання таких наслідків, усвідомлюючи, що взагалі (в аналогічних випадках) схожі діяння можуть призвести до суспільно небезпечних наслідків, але виключає їх настання в конкретному випадку. Так, професійно не підготовлений медичний працівник може розраховувати на те, що раніше в подібних випадках в його практиці все закінчувалося добре, що в разі необхідності на допомогу придуть його кваліфіковані колеги, організм пацієнта витримає медичне втручання тощо. <...> діючи самовпевнено, «невіглас» не бажає настання шкідливих наслідків і свідомо не допускає їх настання» [6, с. 203].

Підтримуючи погляди, що невігластво не є окремим видом необережної форми вини, Р.В. Вереша погоджується, що таке явище існує, та вказує: «У загальному розумінні сутності злочинного невігластва можна зазначити, що наявність вини в діяннях суб'єкта злочину визначається наявною в особи можливістю порівняти вимоги, які ставляться до відповідного виду діяльності, з власними знаннями й досвідом. Відсутність же можливості передбачити наслідки своїх дій (бездіяльності) компенсується усвідомленням або можливістю усвідомлювати загальну суспільну небезпечність вчинюваних дій (бездіяльності) й власну не підготовленість до їх вчинення» [7, с. 259–260].

Вважаючи, що злочинне невігластво є своєрідним видом необережності, П.С. Дагель має на увазі випадки, коли людина, яка самовпевнено здійснює діяльність, що вимагає спеціального знання, професійних навичок або особистісних якостей, заподіює суспільно небезпечні наслідки, які вона не могла передбачити внаслідок професійної некомпетентності [9, с. 115]. З цим положенням солідарний В.О. Глушков [10, с. 99]. Український вчений С.І. Нежурбіда також стверджує, що «злочинна необізнаність» (так автор переклав із російської термін «преступное невежество» – *О.П.*) є різновидом необережності. Він зазначає: «Під час «злочинної необізнаності» особа не усвідомлює, але має можливість усвідомлювати суспільну небезпеку своєї поведінки, зобов'язана утриматись від вчинення діяння та має можливість усвідомити свою не підготовленість до цієї дії. Тому суб'єктивний критерій необережності тут є. На відміну від самонадійності, особа не передбачає суспільно небезпечних наслідків своїх дій, а на відміну від недбалості, й не може їх передбачити (сама в силу своєї необізнаності). Проте на відміну від випадку, ця можливість викликана причинами, за які особа не має права на вибачення» [11, с. 97].

Свого часу М.Д. Шаргородський писав: «Людина в сучасному суспільстві повинна відповідати за те, що вона приймає на себе відповідальність за діяння, з наслідками яких вона не може впоратися. Так, повинен відповідати хірург, який неграмотно провів операцію (в результаті чого помер хворий), але який цю операцію краще провести не міг тому, що він погано навчався, хоча закінчив медичний інститут, краще оперувати не вмів, однак повинен, якщо він береться за таку діяльність» [12, с. 550]. Таким чином, опанування певною сумою професійних знань (компетентність – *О.П.*) – «не лише право будь-якого фахівця, що дозволяє йому займатися відповідною діяльністю, але й його обов'язок» [13, с. 15].

Зауважимо, що, притягуючи до кримінальної відповідальності медичного або фармацевтичного працівника за неналежне виконання професійних обов'язків (у більшості розглянутих нами вироків до кримінальної відповідальності притягуються саме медичні працівники – *О.П.*), суди встановлюють факти некомпетентності й вказують про це у своїх рішеннях. Наприклад, один з апеляційних судів відмітив, що обвинувачена лікар-хірург, перебуваю-

ючи за сумісництвом на посаді лікаря-онколога й не маючи достатньої освіти й кваліфікаційного рівня, несумлінно поставилась до виконання своїх професійних обов'язків і неналежно їх виконала [14]. Неосвіченість, недостатність знань і вмінь у медичного працівника характеризують останнього як некомпетентного спеціаліста й не дозволяють йому займати посади, до яких він неготовий.

Розмірковуючи над природою компетентності, М.С. Грінберг вважає, що «компетентність будь-якого фахівця обмежена певними межами, які умовно можна диференціювати на «горизонтальні» й «вертикальні»» [3, с. 225]. Дійсно, наприклад, у горизонтальному зрізі лікар-хірург зобов'язаний знати певний розділ хірургії (кардіохірургія, нейрохірургія та таке інше), суміжні з нею розділи медицини (травматологія, анестезіологія, дитяча хірургія та таке інше). У вертикальному – межі компетентності неоднакові, тому що можливості початківця лікаря та лікаря вищої кваліфікації, лікаря та фельдшера або медсестри різні. Таким чином, «коли особа не засвоїла знання, які вона повинна була й мала можливість засвоїти, вона несе відповідальність за свої незнання (невігластво)» [3, с. 229].

З урахуванням того, що суб'єктивна сторона злочину за ст. 140 КК характеризується необережною формою вини, ми розглянемо невігластво саме в контексті необережності. Термін «недбалість», який використано в ст. 140 КК найімовірніше характеризує об'єктивну сторону такого злочину, а тому не є вказівкою на вид необережності. Тому вина в разі неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником може бути як у вигляді кримінальної протиправної недбалості, так і кримінальної протиправної самовпевненості, а також у вигляді особливого виду необережності – кримінального протиправного невігластва.

Кримінальне протиправне невігластво повністю не вкладається в визначення самовпевненості й недбалості, хоча має з ними спільні риси. Відповідно до ч. 2 ст. 25 КК, «необережність є кримінальною протиправною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення» [2]. Згідно із ч. 3 ст. 25 КК, «необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була й могла їх передбачити» [2].

Схожість невігластва із самовпевненістю полягає в тому, що суб'єкт діяння – в нашому випадку медичний або фармацевтичний працівник – легковажно виконує роботу, яка вимагає спеціального знання або навичок, усвідомлює, як правило, загальну безпеку такого роду діяльності, хоча конкретного характеру цієї безпеки він може й не уявляти. Легковажне ставлення до професійних обов'язків виявляється в тому, що особа-спеціаліст не вважає за потрібне мати якісний рівень фахової компетентності. Це є прямим порушенням припису ст. 78 Основ законодавства про охорону здоров'я про те, що медичний або фармацевтичний працівник зобов'язаний «постійно підвищувати рівень професійних знань і майстерності» [15].

Момент самовпевненості тут належить до самого факту вчинення діяння, для успішного виконання якого в особи немає ні знань, ні досвіду. Однак на відміну від самовпевненого ставлення до діяння, суб'єкт не передбачає можливості настання конкретних суспільно небезпечних наслідків (саме через своє невігластво) й не розраховує на будь-які конкретні обставини, які цим наслідкам допоможуть запобігти. Він розраховує лише на те, що «впоратеться» зі своїми обов'язками.

Подібність невігластва з недбалістю полягає в тому, що особа не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, а розбіжність –

у тому, що особа у зв'язку зі своїм невіглаством і не могла їх передбачити, хоча й була зобов'язана це зробити. Водночас на відміну від суб'єктивного випадку ця неможливість передбачення сталася в результаті невігластва, викликаного причинами, які не можна пробачити. Саме за характером (повнотою) інтелектуальної ознаки й розмежовуються ці види вини. Зауважимо, що не передбачення можливої шкоди або легковажний розрахунок на її запобігання не вичерпують суспільно небезпечні форми невігластва, яке іноді поєднується зі злочинно байдужим ставленням до наслідків.

Так, лікар або фармацевт, що проявляє невігластво, некомпетентність, легковажно береться за незнайому йому справу, однак не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків, не розраховує на обставини, за допомогою яких їм можна запобігти. Або не передбачає через невігластво настання суспільно небезпечних наслідків, проте не має можливості усвідомлювати суспільну безпеку свого втручання під час здійснення професійних обов'язків внаслідок незнання та невміння.

Критикуючи такі підходи до розуміння необережної вини, О.І. Рарог відзначає, що «відсутність можливості передбачити наслідки містить кримінально-правову вину незалежно від причин нездатності суб'єкта передбачити ці наслідки» [16, с. 76]. З цим можна було б погодитися, якщо суб'єктом злочину була б звичайна особа, не наділена спеціальними ознаками, які характеризують її як фахівця. Йдеться про наявність спеціальної підготовки, яка складає основу професії та дає можливість працівнику успішно виконувати свої обов'язки, що, звичайно, визначає професійну придатність такої особи. Звідси ми можемо вивести певну формулу: медичний працівник не може не знати, тому що знати зобов'язаний. В основі цього твердження лежить презумпція опанування особою спеціальними знаннями й вміннями й усвідомлення медичним або фармацевтичним працівником як професіоналом суспільної безпеки свого незнання, невігластва.

«На відміну від недбалості й самовпевненості, які носять ситуативний характер, – зауважує М.С. Грінберг, – невігластво – стійке явище, що свідчить про очевидні антигромадські установки особи. Конкретно йдеться про небажання особою засвоїти той обсяг знань, який вона зобов'язана мати для належного виконання своїх професійних, службових, виробничих та інших функцій <...> Ця обставина дозволяє відмежувати злочинне невігластво від вимушеного чи «невинного невігластва», коли особа не отримує належну інформацію через брак інформації <...> неодмінною умовою поставлення особи професійно неграмотного діяння у вину є встановлення факту підготовки його до певної діяльності: отримання освіти в навчальному закладі, разового ознайомлення з певним документом тощо» [3, с. 228]. Тобто, якщо незнання медичним працівником тих чи інших положень медичної науки є результатом об'єктивних причин (наприклад, відсутність відповідного навчального курсу у вищому навчальному закладі), таке незнання не може вважатися підставою для притягнення його до кримінальної відповідальності [17, с. 440]. Неможливість встановлення суб'єкта злочину в справах такого роду ставить питання про відповідальність особи, яка допустила неграмотного працівника до виконання професійних та інших обов'язків.

Невігластво «серед причин неправильних діянь медичних працівників дослідники ставлять на перше місце» [10, с. 99]. Проведений нами аналіз судових вироків щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за ст. 140 КК підтверджує це твердження. Водночас суди під час кваліфікації такого діяння не відступають від ознак, наведених у диспозиції ст. 140 КК. У судових рішеннях констатується, що доказане винне діяння характеризується недбалістю, хоча встановлені об'єктивні ознаки свідчать про те, що обвинувачений проявив невігластво.

Наведемо такий приклад. Під час розгляду кримінальної справи встановлено, що лікар-хірург, маючи відповідну освіту, кваліфікацію, досвід роботи, науковий ступінь із відповідної спеціалізації, «<...> не провів кваліфіковане обстеження хворого, встановив невірний діагноз <...>», а «<...> проведене лікування на догоспітальному й госпітальному етапах не відповідало чинному уніфікованому клінічному протоколу надання медичної допомоги Міністерства охорони здоров'я України». У вироку було зазначено, що «некваліфіковані дії лікаря під час надання медичної допомоги пацієнту стоять у прямому причинному зв'язку з негативними наслідками у вигляді смерті» й кваліфікуються за ч. 1 ст. 140 КК України як «неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником внаслідок недбалого й несумлінного до них ставлення, що спричинило тяжкі наслідки для хворого» [18].

Інша справа. Судом встановлено, що неналежне та недбале виконання своїх професійних обов'язків завідувачем відділення судинної хірургії центру трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів Львівської обласної клінічної лікарні виявилось у тому, що «<...> під час діагностичного обстеження та оперативного втручання лікар своєчасно не прийняв рішення про лікування потерпілої <...> та провів оперативне втручання. <...> Після проведення першого з двох оперативних втручань не обрав правильної тактики, що спричинило виникнення ятрогенного ускладнення, через що було проведено друге оперативне втручання, в ході якого було <...> проведено заміну артерії <...>, що стало наслідком ускладнення, <...> та виникла необхідність проведення третього термінового оперативного втручання, через яке <...> наступив тромбоз стегнової артерії через її травму або травму її гілок, <...> що є тяжким ушкодженням, яке знаходиться в причинному зв'язку» [19] з проведеним обвинуваченням медичним втручанням. Далі суд визначив, що «кваліфікація дій обвинуваченого за ч. 1 ст. 140 КК України є правильною, оскільки, будучи медичним працівником, неналежно виконав свої професійні обов'язки внаслідок недбалого до них ставлення, що спричинило тяжкі наслідки для хворого».

На наш погляд, такі рішення є відвертою «абракадаброю». У них ознаки об'єктивної (характер діяння) та суб'єктивної сторони (вид необережності) встановлюються немов би відірвано одне від одного, їх взаємозв'язок алогічний. Також не зрозумілий зміст внутрішнього відношення суб'єкта злочинного діяння до суспільно небезпечних наслідків. У результаті висновки щодо виду вини є необґрунтованими.

Вважаємо, що у першому і другому випадках наведених кримінальних справ необережна вина медичних працівників не є проявом ні самовпевненості, ні недбалості, а характеризується як кримінальне протиправне невігластво. Маючи належну освіту, кваліфікацію, спеціалізацію, досвід практичної роботи, займаючи відповідні посади, які обвинувачені не могли посісти без проходження професійної атестації, будучи ознайомленими з нормативними документами, які регламентують їх діяльність, що підтверджено матеріалами кримінальних справ, медичні працівники фактично проявили професійне невігластво, яке є наслідком незасвоєння ними необхідного комплексу знань та вмінь.

Для правильної кваліфікації кримінально-караних необережних діянь професіоналів у сфері охорони здоров'я, вірного встановлення виду (або форми) вини судам «необхідно враховувати, що ознаки суб'єктивної сторони складу злочину відображають зв'язок свідомості та волі суб'єкта із ознаками об'єкта та об'єктивної сторони. Тому в аналізі конкретних складів злочинів необхідно точно встановлювати, з якою саме об'єктивною ознакою злочину пов'язана та чи інша ознака його суб'єктивної сторони» [20, с. 54].

Також вважаємо, що при кваліфікації таких діянь варто уточнювати, зокрема: чи мав суб'єкт злочину фактичних достатніх знань, відповідну професійну кваліфікацію для постановлення діагнозу, чи були в його практиці такі випадки, чи розумів він, що має недостатню компетентність внаслідок браку знань та вмінь, яке є проявом кримінального протиправного невігластва. Також при кваліфікації неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником «потрібно враховувати вплив на діяння винуватої особи характеру порушення правил, яке було допущене» [20, с. 59]. При цьому важливим є таке. Якщо професійна підготовка медичного або фармацевтичного працівника відсутня з причин незалежних від самого суб'єкта або він за своїми психофізіологічними особливостями є професійно непридатним, то він не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Якщо медичний або фармацевтичний працівник унаслідок некомпетентності, яка обумовлена неналежною освітою, браком отриманих знань, недостатнім практичним досвідом, має сумніви або розуміє свою некомпетентність під час встановлення діагнозу чи вибору методу лікування, він повинен звернутися до досвідченішого спеціаліста. Він зобов'язаний утриматися від лікування у зв'язку зі своїм професійним невіглаством.

Крім того, проблема кваліфікації за ст. 140 КК полягає у неточності викладених у диспозиції норми ознак об'єктивної і суб'єктивної сторони складу цього злочину та неповному розумінні правозастосовувачем що ж собою являють прояви невігластва і як останнє співвіднести із словосполученням «внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення». На нашу думку, у диспозиції ст. 140 КК варто було б чітко визначити суб'єктивну сторону аналізованого злочину з прямою вказівкою на форму та/або вид вини, що дозволило б уникнути помилкового їх визначення.

На підставі викладеного робимо висновок, що кримінальне протиправне невігластво є видом необережності, яке у розумінні ст. 140 КК характеризується недостатністю професійних знань і навичок медичних або фармацевтичних працівників при можливості та необхідності їх отримання. Для подолання законодавчих прогалин пропонуємо власне визначення невігластва: «Необережність є кримінальним протиправним невіглаством, якщо особа легковажно ставилась до виконання покладених на неї професійних обов'язків, не передбачала й не могла передбачити можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була їх передбачити з урахуванням презумпції володіння нею спеціальними знаннями та вміннями». Втім, питання щодо місця невігластва серед передбачених ст. ст. 23–25 КК форм та видів вини на сьогодні залишається відкритим, потребує спеціального вивчення, адже вичерпати його в одній публікації неможливо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навроцький В.О. Злочинне невігластво та його правова оцінка. *Криміналість першовпечатний*. 2019. № 19. С. 37–73. URL: https://crimcongress.com/wp-content/uploads/2020/03/criminalist_19_anons.pdf (дата звернення : 12.07.2020).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення : 12.07.2020).
3. Гринберг М.С. Преступное невежество как форма преступной неосторожности. *Вестник Омского университета*. 2009. № 3. С. 224–229. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prestupnoe-nevezhestvo-kak-forma-prestupnoy-neostorozhnosti/viewer> (дата звернення : 13.07.2020).
4. Преступная неосторожность (уголовно-правовое и криминологическое исследование) / И.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанский, А.Н. Костенко и др. ; отв. ред. И.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанский. Киев : Наукова думка, 1992. 220 с.

5. Савицкая А.Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов : Вища школа, 1982. 195 с.
6. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
7. Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.
8. Вермель И.Г., Ковалев М.И. Критерии уголовной ответственности медицинских работников за ненадлежащее лечение. *Социалистическая законность*. 1987. № 4. С. 51–58.
9. Дагель П.С. Неосторожность. Уголовно-правовые и криминологические проблемы. Москва : Юридическая литература, 1977. 144 с.
10. Глушков В.А. Ответственность за преступления в области здравоохранения. Киев : Вища школа, 1987. 200 с.
11. Нежурбіда С.І. Проблеми вдосконалення законодавчого визначення злочинної необережності. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Вип. 105. Серія «Правознавство». 2001. С. 96–98.
12. Шаргородский М.Д. Научный прогресс и уголовное право. *Избранные труды* / сост. предисп. Б.В. Волженкина. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. С. 543–558.
13. Бердичевский Ф.Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей. Москва : Юридическая литература, 1970. 128 с.
14. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 29 травня 2014 року. Справа № 11/781/127/14 / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39033709> (дата звернення: 05.06.2014).
15. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 12.07.2020).
16. Рарог А.И. Вина в советском уголовном праве : монография. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1987. 186 с.
17. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : монографія. Київ : КНТ, 2011. 616 с.
18. Вирок Вінницького районного суду Вінницької області від 21 січня 2019 року. Справа № 128/998/18 / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79281813> (дата звернення: 05.07.2020).
19. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 12 червня 2019 року. Справа № 463/4211/17 / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82352587> (дата звернення: 05.07.2020).
20. Вереша Р.В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. Т. 13. Ч. 2 (36). 2016. С. 53–61.